

MANDELSTAM STÁCIÓI

Oszip Mandelstam (1891-1938) nemcsak mártír, hanem szent is – nemcsak elszenvedte, hanem Sztálin ellen írt gúnyverseivel ki is hívta a végzetet, amely csak azért nem sújtott le reá azonnal (1933-ban), mert a zsarnok maga is megrökönyödött az eltaposásra se méltó „költőcske” bátorságától, – először csak száműzte; a koncentrációs tábor, a kín- vagy éhhalál jó négy évet késett... De a történet nem ekkor kezdődött. Oszip Mandelstam, jómódú zsidó család gyermeke, Varsóban született, de eszmélésének éveit Péterváron élte át, ebben a különös, északra telepített itáliai városban, amelynek barokk cirádái, klasszicista oszlopfői az orosz irodalom születésének és kiteljesedésének díszletei lettek; szinte természetes, hogy az orosz költő sorsát választó Mandelstam, ősei hitét elhagyva, nem az „orosz” vallást választja, amely a bizánci hangulatú Moszkvát idézi, hanem a „semleges” metodista egyházat – ennek viborgi templomában keresztelik meg 1911-ben. Egyszerre akar orosz és európai lenni, az antikvitas és a katolikus Róma egyetemességéhez vonzódik, még az imádott Szent-Pétervárt is görögösen Petropolisznak nevezi korai verseiben. Ezért csatlakozik a Gumiljov vezette és Ahmatova fémjelezte akmeistákhoz – ez a szimbolista sejtelmességet és futurista erőszakosságot egyaránt elvető irányzat az emberi kultúra örök értékeiben keresett kiutat a háborús-forradalmas kor zűrzavarából. A csekista Bljumkin kezéből kitöltetlen kivégzési parancsokat kitépő költő (Bljumkin évekig fenyegette, végül ő pusztult el elsőként, mint „trockista összeesküvő” 1930-ban), nem véletlenül kerül – szerencsére, csak majdnem – kivégzőosztag elé, amikor a fehérek uralta Krímben tartózkodik – tőle mindkét szélsőség s általában minden politikai eszmerendszer idegen volt, csak az örök értékekben hitt (egy időben Caius Julius Oszip Mandelstamnak csúfolták), a közélet színpadára csak akkor lépett, ha a saját vagy mások emberi tisztességébe gázoltak. Talán ezért hallgat el a húszas évek közepén; úgy érezhette, nincs rá szüksége a még kiismerhetetlen, de mindenképpen tőle idegen irányba haladó társadalomnak. 1930-ban – Majakovszkij öngyilkossága után – kezdi újra pályáját, de most már a szovjet hazugságok dühödt és vakmerő ellenfeleként; új verseitől még Paszternák is visszariad; konokul leszegett fejjel megy előre, a pusztulásba, s csak akkor riad meg, akkor izzadja ki kényszeredett Sztálin-ódáját, amikor már késő. (Ezt, és egy másik, „engesztelésnek” szánt versét felesége, a csodálatos emlékiratot író Nagyezsda nem is őrzi meg, holott a „veszélyesek” többségét sikerült megmentenie.) Mandelstamot 1934. május 13-án tartóztatják le először (moszkvai

lakásuk konyhájában éppen a királynői *Anna Ahmatova* vendégeskedik, tanúja a házkutatásnak, és Nagyezsdával együtt menti ki a házból a költőtárs kéziratait); Cserdinybe, majd Voronyezsbe száműzik három évre, és vidéki tartózkodása idején (az orosz vidék a magyarnál jóval sárbaragadtabb!) el kell viselnie a helyi rendszerhű dilettánsok támadásait. 1937-ben visszaköltözhet Moszkvába, de egy hónapos moszkvai tartózkodás után már kiutasítják őt és a feleségét a fővárosból. 1938 elején még ellátogat Leningrádba – barátai, ismerősei közül alig talál már valakit: a „nagy terror” ideje ez... Márciusban az Irodalmi Alaptól beutalót kap Szamatihába, egy üdülőbe. A GPU szokásos cselvetése – másokat is a „megérdemelt” üdülésből hurcolnak el ekkoriban... Mandelstamot május 2-án tartóztatják le, rövid eljárás után „ellenforradalmi tevékenységéért” öt év munkatáborra ítélik. December 12-én hal meg egy Vlagyivosztok környéki tranzitlágerben. Éhen halt? A bűnözők ölték meg? Vagy csak feladta – ki tudja? Versei a táborokban is sokáig keringtek még, sokan merítették erőt, vigaszt belőlük... Én leningrádi „részképzésem” (1971-72) idején találkoztam először velük. Körülnyírt (a szövegig körbevágott) gépírásos szamizdatot adtak a kezembe – csak néhány napra! –, s ámuldozva olvastam a „szovjet” költészettől olyannyira idegen, szinte „magyarul” hangzó verseket. Még jobban meglepődtem, amikor hazatérésem után kezembe került a *Pór Judit* által szerkesztett, *Lator László*, *Kálnoky* és mások remek fordításait tartalmazó vékonyka, magyar nyelvű Mandelstam-kötet. Nem a kiadás ténye döbbsentett meg (hiszen Bulgakov *Mester és Margaritájának* is már negyedik kiadása fogyott el nálunk, amikor a Szovjetunióban még több hónapos várakozással kellett előjegyezni a könyvtárakban a regény folyóirat-publikációját), hanem az, hogy ez a jól összeválogatott kötet nagyjából az általam olvasott szamizdat anyagát tartalmazta. Ezzel is meghaladtuk – már akkor is – a brezsnyevi Szovjetuniót, amelynek kultúrpolitikáját egy gágogó liba, a Suksint infarktusba kergető Furceva irányította... A Móra Kiadó 1991-es, teljesebb Mandelstam-kötetébe már magam is fordíthattam. Ebből a könyvből – *Sófényű csillagok* címmel jelent meg – válogattam.

[illegible]

[illegible][illegible]

eléri a fenyő a csillagot,

[illegible]

(A **Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések** című kötetből)